

Studium Doskonalenia Kadr

Radom ul. Traugutta 61,
tel. / fax (048) 340 24 40, 340 22 18
e-mail: sdk5@wp.pl www.sdk.edu.pl

Nr 01/2006

NAUCZYCIELSKI

BIULETYN METODYCZNY

mgr Marta Olejarczyk - Chmielewska

**Terapia pedagogiczna jako rodzaj
oddziaływań wychowawczych i dydaktycznych
w pedagogice dzieci upośledzonych umysłowo.**

W pedagogice specjalnej terapia pedagogiczna bywa traktowana jako jedna z form walki z upośledzeniem. Polega ona na wykorzystywaniu specjalnych metod i organizacji postępowania pedagogicznego, a także specjalnie stworzonych warunków do przygotowania dzieci i młodzieży upośledzonej umysłowo do użytecznej pracy i życia w społeczeństwie.

Jednym z rodzajów w pedagogice specjalnej jest terapia pedagogiczna czyli oddziaływanie za pomocą środków pedagogicznych (wychowawczych i dydaktycznych) na osobę niepełnosprawną umysłowo.

Terapia pedagogiczna stanowi interwencję wychowawczą, mającą na celu spowodowanie pozytywnych zmian w zakresie sfery poznawczej i emocjonalno - motywacyjnej.

Terapia pedagogiczna bliska jest pojęciu – rewalidacja, która odnosi się do kształcenia i wychowywania dzieci i młodzieży z odchyleniami od normy.

W ramach rewalidacji stosuje się obok innych form oddziaływania właśnie terapię pedagogiczną. Zdaniem Kirejczyka „...terapia pedagogiczna, specjalne wychowanie i nauczanie upośledzonych, zajmuje się tym jednostkami, u których mimo różnorodnych form zapobiegania wystąpiło upośledzenie i których nie udało się w drodze leczenia przywrócić do grona ludzi normalnych” (Kirejczyk 1977).

Podmiotem terapii pedagogicznej jest nauczyciel terapeuta, wyposażony w wiedzę, umiejętności i predyspozycje potrzebne w tego rodzaju pracy, a także osoba upośledzona umysłowo ponieważ jej aktywność i zaangażowanie w przezwyciężenia trudności rozwojowych jest niezbędnym warunkiem efektywności podejmowanych działań.

Terapia pedagogiczna w pedagogice specjalnej, a dokładniej oligofrenopedagogice jest jednym z działów pedagogiki specjalnej zajmującym się nauczaniem i wychowaniem jednostek upośledzonych umysłowo.

Upośledzenie umysłowe zwane także niedorozwojem umysłowym lub oligofrenią jest pojęciem bardzo szerokim i różnie definiowanym.

Ogólnie przyjmuje się, że jest to stan obniżonej sprawności umysłowej w stosunku do stanu normalnego, charakteryzujący się niedorozwojem lub zaburzeniami procesów percepcyjnych, uwagi, pamięci i myślenia w wyniku procesów patologicznych. (J. Sowa 1998). Niektóre definicje upośledzenia umysłowego dołączają do tego także zaburzenia w przystosowaniu społecznym.

J. Kostrzewski określa upośledzenie umysłowe jako „istotnie niższy od przeciętnego ogólny poziom funkcjonowania intelektualnego, występujący łącznie z upośledzeniem w zakresie przystosowania się, wiążący się ze zmianami w ośrodkowym układzie nerwowym” (Kostrzewski 1978). Przy czym istotnie niższy poziom od przeciętnego oznacza niższy o dwa odchylenia standardowe.

Podsumowując jest to jednostka, która bez pomocy specjalnej nie może osiągnąć celów kształcenia i należytego stopnia samodzielności społecznej w konsekwencji oddziaływań, metod i środków stosowanych w odniesieniu do jednostek normalnych. (J. Sowa 1998).

Upośledzenie umysłowe spowodowane jest pewnymi ograniczeniami i funkcjonalnymi zmianami w mózgu, zwłaszcza w korze mózgowej.

Ogólnie przyczyny jego dzielimy na pierwotne (do których należą przyczyny genetyczne) i wtórne (należą czynniki, które mają wpływ na korę mózgową przed narodzeniem dziecka, w czasie urodzenia dziecka i po urodzeniu dziecka).

Upośledzeni umysłowe ma totalny charakter (dotyczy całej jednostki), jest zaburzeniem trwającym przez całe życie, ma postać bardzo złożoną, jest kategorią dynamiczną (rozwój

jednostki może ulec pozytywnym zmianom, zwłaszcza pod wpływem odpowiednich działań stymulujących rozwój).

W obrębie tej problematyki istnieje wiele terminów bliskoznacznych, takich jak: niedorozwój umysłowy, obniżona sprawność umysłowa, oligofrenia, zwolnione tempo rozwoju, ośpienie, trudności w uczeniu się, niepełnosprawni, sprawni inaczej lub dziecko o obniżonej sprawności edukacyjnej. Nie wszystkie te terminy mogą być używane zamiennie. Zgodnie z decyzją Komitetu Ekspertów Światowej Organizacji Zdrowia z 1967 r., zamiennie można używać następujących określeń: upośledzenie umysłowe, niedorozwój umysłowy (oligofrenia) oraz niższa (obniżona) sprawność umysłowa (Borzyszkowa 1985, za; Kott 1999).

Upośledzenie lub niedorozwój umysłowy może mieć różne stopnie. W 1968 r. Światowa Organizacja Zdrowia przyjęła czterostopniową klasyfikację upośledzenia umysłowego opartą na ilorazie inteligencji (I.I). Jej podstawę stanowi skala o średniej 100 i odchyleniu standardowym 16. Stopnie te są następujące:

- Lekki niedorozwój umysłowy i ilorazie inteligencji od 52 – 67;
- Umiarkowany niedorozwój umysłowy o ilorazie inteligencji od 36 – 51;
- Znaczny niedorozwój umysłowy o ilorazie inteligencji od 20 – 35;
- Głęboki niedorozwój umysłowy o ilorazie inteligencji od 0-19;

(Sękowska 1982, za: Sowa 1998)

U dzieci upośledzonych umysłowo znacznie częściej występują różne wady wzroku i słuchu, upośledzenie narządu ruchu, zaburzenia mowy oraz niektóre choroby, np. padaczka.

Charakterystyka dziecka upośledzonego w stopniu lekkim jest bardzo trudna gdyż defekty intelektualne nie są tak widoczne jak u upośledzonych w stopniu umiarkowanym i znacznym. Niemniej mimo tych trudności można ustalić pewne cechy typowe dla upośledzenia umysłowego w stopniu lekkim. Odnosi się ona zarówno do indywidualnego przypadku, jak też do często dokonywanej oceny ogólnej (dotyczącej typowych cech związanych z upośledzeniem umysłowym). Osoby niepełnosprawne umysłowo w stopniu lekkim osiągają poziom rozwoju intelektualny 12 letniego dziecka o rozwoju prawidłowym. Osoby te charakteryzują się najłagodniejszą formą niedorozwoju umysłowego.

Wygląd zewnętrzny i rozwój fizyczny często nie odbiegają od wyglądu zewnętrznego i rozwoju fizycznego ich rówieśników w normie intelektualnej. Niedorozwojowi ulegają u nich przede wszystkim czynności poznawcze, takie jak: spostrzeganie, wyobraźnia, pamięć, uwaga, myślenie i orientacja społeczna. (Sękowska 1982, za: Sowa 1998).

Spostrzegają one wolniej, mniej dokładnie i w węższym zakresie. Wpływa to na analizę i syntezę, która jest chaotyczna i niedokładna.

U upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim obok uwagi mimowolnej występuje uwaga dowolna, która jest nietrwała i łatwo odwracalna oraz charakteryzuje się słabą podzielnością. Konsekwencją tego są trudności, jakie napotykają dzieci upośledzone umysłowo w wykonywaniu zadań, wymagających zwrócenia uwagi na kilka czynności jednocześnie. Trudności w skupieniu uwagi powodują występowanie trudności w zapamiętywaniu.

U dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim występuje słabsza niż u rówieśników o prawidłowym rozwoju, pamięć logiczna zarówno świeża jak i trwała. Szczególnie deficyt występuje w procesie zapamiętywania zdań i treści opowiadań. Obserwuje się często zjawisko zwolnionej pamięci, zwolnionego tempa przypominania. U niektórych osób zdarzają się także przypadki występowania wybitnie dobrej pamięci fotograficznej. Pamięć mechaniczna jest na tyle dobra, że dzieci są w stanie opanować bogate słownictwo, przy czym bierne słownictwo jest znacznie bogatsze od czynnego. Występuje także słaba u nich wierność

pamięci, gdyż po upływie krótkiego czasu wspomnienia ich wyraźnie się zamazują. Dzieci nie opowiadają tego, co widziały, lecz jedynie to wszystko, co wiedzą o danej rzeczy.

Osoby te mają również trudności w wyrażaniu swoich myśli. Myślenie ich ma charakter konkretno – obrazowy i sytuacyjny. Polega na kojarzeniu wyobrażeń i konkretów. Rozwój myślenia tych osób zatrzymuje się zazwyczaj w okresie operacji konkretnych. Potrafią one dokonywać podstawowych operacji logicznych jednak z tym zastrzeżeniem, że operacje te dotyczą przedmiotów lub ich wyobrażeń. Dzieci te są w stanie ująć podobieństwo między dwoma, a nawet trzema pojęciami konkretnymi. Potrafią także zdefiniować proste konkretne pojęcia, a nie są zdolne prawidłowo definiować pojęć abstrakcyjnych. Występujące u nich zaburzenia w procesie abstrahowania i uogólniania powodują, że jako ważne często podają szczegółowe cechy danego pojęcia. Ograniczona jest także ich zdolność do rozumowania przez analogię, rozumowania indukcyjnego oraz dedukcyjnego. Mają one na tyle rozwiniętą uwagę i pamięć mechaniczną, że opanowały dość bogate słownictwo. Przy stosunkowo dużym zasobie słów, wypowiedzi tych dzieci są zwykle ubogie (stereotypowość, powtarzanie zasłyszanych idiomów). Występują u nich trudności w przekazywaniu swoich myśli w mowie wielozdaniowej, nieudolnie budują zdania, popełniają błędy składniowe i stylistyczne, porozumiewają się z otoczeniem za pomocą równoważników zdań i zdań pojedynczych.

Emocje i rozwój społeczny jest mało zróżnicowany i słabo rozwinięty, co w konsekwencji prowadzi do niedorozwoju uczuć wyższych i moralnych, społecznych i etycznych. W kontaktach społecznych, przejawiają zachowania lękowa impulsywność, osłabienie.

Dzieci upośledzone umysłowo w stopniu umiarkowanym, mają trudności w tworzeniu pojęć abstrakcyjnych, rozróżniają niektóre kształty, kolory, wielkości, co potrafią zużytkować podczas pracy. Występuje u nich myślenie konkretno – obrazkowe oraz brak zdolności dokonywania operacji logicznych. Posługują się ubogim słownictwem, a mowa ich często jest niezrozumiała. Spostrzeganie ich jest spowolnione i nieadekwatne, co wiąże się ze słabo rozwiniętą funkcją analizy i syntezy. Nie dostrzegają wyróżniających się rzeczy a wszystko analizują chaotycznie. Występuje u nich słaba koncentracja uwagi mimowolnej oraz wąski jej zakres. Osoby te na ogół są samodzielne w samoobsłudze, mogą wykonywać proste prace domowe i zarobkowe. Rozumieją proste sytuacje społeczne, na ogół potrafią wyrazić swoje potrzeby, porozumiewać się i współpracować z innymi. Procesy emocjonalno – motywacyjne charakteryzują się widocznymi potrzebami psychicznymi, występują intuicyjnie uczucia moralne oraz słaba kontrola nad popędami. Możliwy do osiągnięcia poziom rozwoju intelektualnego to poziom 7-8 letniego dziecka o rozwoju prawidłowym.

Dziecko upośledzone umysłowo w stopniu znacznym spostrzegają niedokładnie i bardzo wolno. Występuje uwaga mimowolna skupiona jedynie na silnych bodźcach, która charakteryzuje się słabą trwałością. Pamięć krótkotrwała i bardzo ograniczona. Słownik ich ogranicza się do kilku słów, czasem potrafią utworzyć proste zdanie. Inteligencja ma charakter sensoryczno – motoryczny. Osoby te wykazują widoczne potrzeby psychiczne i oznaki przywiązywania się do osób i rzeczy. Występują częste zaburzenia zachowania i intuicyjne uczucia moralne. Potrzeby fizjologiczne załatwiają często samodzielnie i potrafią wykonywać szereg czynności z zakresu samoobsługi. Potrafią porozumiewać się w prostych sprawach i rozumieć proste sytuacje. Umieją także samodzielnie się poruszać w bliskiej okolicy. W specjalnych warunkach przyuczeni do prostych prac wykonują ją zupełnie dobrze i osiągają niewielkie zarobki. Możliwy do osiągnięcia dla nich poziom rozwoju intelektualnego to poziom dziecka 5 - 6 letniego o rozwoju prawidłowym.

U osób upośledzonych w stopniu głębokim występuje duże zróżnicowanie od braku percepcji, uwagi mimowolnej i pamięci do częstego ich występowania. Mowa u tych osób ogranicza się do wydawania nieartykułowanych dźwięków, dzieci te na ogół nie mówią i nie rozumieją mowy. Czasem spotyka się u nich znajomość kilku pojedynczych prostych wyrazów, rozumienie prostych słów i prostych poleceń. Rozwój społeczny charakteryzuje się całkowitym brakiem czynności regulacyjnych. Osobniki takie żyją tylko chwilą bieżącą. Nie potrafią nauczyć się wykonywania najprostszej ręcznej pracy. Wymagają stałej troski o zabezpieczenie swoich podstawowych potrzeb. Nie potrafią samodzielnie dbać o swoje bezpieczeństwo i z tego względu wymagają opieki. Często nabywają takie nawyki, jak: jednostajne uderzanie w stół. Wykazują widoczne potrzeby psychiczne i oznaki przywiązania się do osób i rzeczy. Możliwość do osiągnięcia poziom rozwoju intelektualnego to poziom 3 letniego dziecka rozwijającego się prawidłowo.

Ortodydaktyka jest działem dydaktyki ogólnej, która zajmuje się ustaleniem celów, zasad i przebiegu procesów nauczania jednostek upośledzonych umysłowo.

W naszym kraju kształcenie uczniów z orzecznym nauczaniem specjalnym odbywa się przede wszystkim w szkołach specjalnych i ośrodkach szkolno – wychowawczych.

W myśl obowiązujących przepisów prawnych, rodzice mają prawo wyboru formy edukacji dla swojej córki czy swojego syna. Władze oświatowe zobowiązane są do tworzenia korzystnych dla rozwoju dziecka warunków kształcenia i wychowywania. Również w świetle przepisów polskiej ustawy oświatowej dziecko niepełnosprawne nie powinno być traktowane jako „uczeń specjalny”, ale jako uczeń o indywidualnych i specyficznych potrzebach edukacyjnych. Każdemu dziecku należy stwarzać optymalne warunki do osiągnięcia najwyższego poziomu rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego.

Problem formy kształcenia osób niepełnosprawnych od lat wywołuje kontrowersyjne dyskusje. Społeczeństwo niewiele wie o metodach pracy i funkcji szkół specjalnych, a rodzice z przykrością przyjmują do wiadomości nie tylko diagnozę stwierdzenia upośledzenia ich dziecka, czy inną niepełnosprawność, ale także decyzję skierowania do szkoły specjalnej.

Celem ortodydaktyki jest dostosowanie procesu nauczania do indywidualnych możliwości i potrzeb psychofizycznych jednostki, próba włączenia dzieci do społeczeństwa poprzez imprezy o charakterze społecznym, dążenie do integracji społecznej, do przewycięzania izolacji dzieci o obniżonej sprawności edukacyjnej.

Celem szkoły specjalnej jest: (...) wszechstronny rozwój i rewalidacja społeczna uczniów oraz wychowywanie ich na twórczych obywateli w stopniu dla nich dostępnym ze względu na rodzaj i stopień upośledzenia a w szczególności:

- przygotowanie do pracy, ukształtowanie zamiłowania i szacunku do pracy, rozbudzenie i umocnienie poczucia obowiązku i dyscypliny społecznej, wdrożenie do poszanowania mienia społecznego. (J. Sowa 1998).

Termin szkoła specjalna w rozumieniu obowiązujących przepisów obejmuje wszystkie szczeble edukacji specjalnej, a zatem:

- przedszkole specjalne;
- szkoły podstawowe specjalne;
- gimnazja specjalne;
- szkoły zawodowe specjalne.

I. Kształcenie i wychowanie w szkole specjalnej ma na celu:

- wpajanie poszanowania Ojczyzny i symboliki narodowej;
- wyrabianie szacunku do kultury narodowej, literatury i języka ojczystego;
- wychowanie dla pokoju;
- umacnianie przekonań do sprawiedliwości społecznej, wolności i demokracji;
- przygotowanie do życia w rodzinie, szkole, środowisku i społeczeństwie;
- przygotowanie do aktywnego uczestnictwa w kulturze;
- kształtowanie szacunku do pracy i ludzi ją wykonujących;
- kształtowanie: zaangażowania, tolerancji, życzliwości w kontaktach z ludźmi oraz wrażliwości na sprawy innych;
- kształtowanie nawyków uprawiania sportu i turystyki;
- włączenie do działań służących ochronie przyrody i uświadamianie roli i zadań w kształtowaniu środowiska;

II. Celem i zadaniem specjalnych ośrodków szkolno – wychowawczych jest:

- zapewnienie warunków wielostronnego rozwoju osobowości wychowanków pełnego zaspokojenia potrzeb opiekuńczo – wychowawczych, dydaktycznych, rehabilitacyjnych, terapeutycznych;
- zapewnienie właściwej bazy i środków finansowych, odpowiednio przygotowanej kadry pedagogicznej oraz tworzenie właściwych warunków wychowawczych, materialnych i zdrowotnych;
- umożliwienie prawidłowego przebiegu procesów rozwoju i specjalizacji, polegającej na kształtowaniu i rozwijaniu dojrzałości społecznej;
- nawiązanie kontaktów z rodzicami wychowanków, opiekunami i sądami w celu realizacji wyżej wymienionych zadań.

III. Każdy ośrodek stara się, aby absolwent w dostępnym mu zakresie był przygotowany do:

- Dalszej nauki;
- Dostrzegania, formułowania i rozwiązywania problemów;
- Samooceny i samokontroli własnej pracy;
- Życia w społeczeństwie;
- Rozwijania zdolności poznawczych i zainteresowań;
- Wyróżnia się godnością, samodzielnością, wrażliwością, niezależnością od innych osób w funkcjonowaniu w codziennym życiu;
- Posiadania nawyków sumiennej i rzetelnej pracy.

Placówki umożliwiają uczniom korzystanie z pomocy psychologicznej i pedagogicznej uzyskanej u każdego nauczyciela, wychowawcy czy psychologa.

Dobra organizacja pracy, kultura osobista, właściwy przykład i postępowanie dorosłych, pozytywnie oddziałują na dzieci i młodzież. Istotną rolę w procesie wychowania odgrywa pogodna atmosfera, życzliwość w stosunku do dziecka, a zaufanie mobilizuje dziecko do działania i umacniania jego wiary we własne siły. To sprawne działanie gwarantuje dzieciom

dobrze przystosowanie, zadowolenie z życia, wchodzenie w różne kontakty społeczne i poczucie bezpieczeństwa.

Praca nauczycieli i wychowawców skierowana jest na rozwój aktywności poznawczej i przygotowanie jednostki do życia społecznego, polegającego na przyswojeniu przez nią właściwej motywacji, umiejętności pełnienia określonych ról społecznych i społecznego zachowania.

Na prawidłowy przebieg procesu wychowawczego wpływają cztery czynniki:

- Nauczyciel – wychowawca;
- Własna aktywność wychowanków;
- Ich wrodzone właściwości typologiczne i rozwojowe;
- Środowisko społeczne (rodzinne, szkolne, pozaszkolne).

W pracy pedagogicznej z dziećmi niepełnosprawnymi umysłowo należy uwzględnić kilka podstawowych zagadnień ortodydaktyki, które znajdują miejsce w programie nauczania i wychowania:

1. Cel pracy i wynikające z niego zadania.
2. Zasady pracy, czyli reguły postępowania pedagogicznego.
3. Metody, czyli sposoby oddziaływania na dziecko.
4. Formy, środki oddziaływania. (W. Dykcik 1998).

Podstawowym celem wychowywania dziecka upośledzonego umysłowo jest jego przygotowanie do samodzielnego życia, funkcjonowania w środowisku lokalnym, do nawiązywania kontaktów z rówieśnikami.

Terapia pedagogiczna jako działalność dydaktyczna i wychowawcza wymaga sformułowania zasad postępowania, którymi powinien kierować się nauczyciel terapeuta, aby zrealizować założone cele. Są to:

- Zasada akceptacji dziecka; zaakceptowanie dziecka takim jakie jest;
- Zasada refleksyjności; polega na analizowaniu działań i funkcjonowaniu dziecka, szukaniu przyczyn przy powstawaniu problemu, modyfikowaniu programów i metod.
- Zasada podmiotowości i indywidualności; łączy się z poszanowaniem praw człowieka.
- zasada systematyczności konserwacji; umożliwia ona lepszą kontrolę nad procesem wychowania, co sprzyja rozwojowi niezależności i poczucia własnej wartości.
- Zasada liczenia się z innymi osobami uczestniczącymi w realizacji programu wychowawczego; określa potrzeby, możliwości i oczekiwania otoczenia społecznego, rodziny i najbliższych dziecku kręgu osób.
- Zasada komfortu psychicznego; dotyczy wzajemnych stosunków pedagoga i dziecka (zaufanie, życzliwość).

Odpowiednie sposoby systematycznego i konsekwentnego postępowania zmierzającego do osiągnięcia celów wychowawczych, poznawczych i kształtujących nazywamy metodą, które w pedagogice specjalnej są różnorodne i zależą od trzech czynników:

- Cele i zadania oddziaływań;
- Sytuacji wychowanków (wiek, potrzeby, stopień upośledzenia, ograniczeń możliwości);
- Realnych warunków (rodzaj placówki: internat, przedszkole, kolonie, obozy i inne).

Metody te wzajemnie się dopełniają. Oto kilka z nich:

- Metody oglądowe oparte na obserwacji: pozwalają dzieciom zapoznać się z rzeczywistością, zjawiskami i wydarzeniami.
- Metody oparte na słowie (opowiadanie, opisy, pogadanki, prace z książką) są uzupełniane innymi metodami.
- Metoda malowania dziesięcioma palcami (R. F. Show); pomaga dziecku w pokonywaniu lęków, wzmacnianiu wiary we własne siły; ma wartości diagnostyczne.
- Metoda ekspresyjna, rysunek terapeutyczny
- Metoda uczenia przez naśladowictwo:
  - naśladowictwo ruchowe i statyczne (wychowanie fizyczne, rytmika, plastyka, technika, czynności samoobsługi);
  - naśladowictwo werbalne (kształcenie i nauka mowy);
  - naśladowictwo zachowań i postaw.
- Metoda zabawy: od manipulacyjnych, ruchowych, konstrukcyjnych, tematycznych do orgiami i kirgami.
- Metoda gier dydaktycznych; należą do nich:
  - metoda stymulacyjna, np. sztuczne wytwarzanie fragmentu rzeczywistego tj. wyścigi przy użyciu klocków;
  - metoda sytuacyjna; tzn. stwarzanie sytuacji i przewidywań następstw;
  - metoda inscenizacji; odtwarzanie wydarzeń, które miały miejsce, i stwarzanie problemów, które należy rozwiązać;
  - giełda pomysłów („burza mózgów”); polega na wysuwaniu śmiesznych pomysłów, stawianiu hipotez i rozwiązywaniu problemów.
- Metoda działalności praktycznej: opiera się na naśladowaniu, doświadczeniu przeżywaniu. Wykorzystuje się gry dydaktyczne, zajęcia kulinarne, plastyczne, wycieczki, kółka zainteresowań.
- Drama; pozwala na otwarcie się, sprzyja poznaniu i rozwijaniu możliwości dziecka. Wdraża do samodzielności, aktywności, rozwija wyobraźnię, osobowości emocjonalną, plastykę ciała. Nie ma tu podziału na aktorów i widzów. W dramie, ćwiczenia ruchowe wyprzedzają słowa. Najpierw jest gest, mimika twarzy, a następnie słowa.
- Metoda swobodnej pracy M. Montessori, gdzie myślą koncepcji wychowania jest życie dziecka „Pomóż mi zrobić to samemu”.
- Metoda W. Sherborne, czyli Metoda Ruchu Rozwijającego; ma właściwości relaksu, oparta jest na zabawie. Dostarcza psychicznych i fizycznych doznań, które pobudzają świadomość ciała, kontrolę nad nim, podorując dobre samopoczucie.
- Metoda ośrodków pracy Marii Grzegorzewskiej; polega na grupowaniu treści wokół jednego zagadnienia dobrze znanemu dziecku. Metodę ośrodków pracy można określić jako specjalną procedurę dziennego postępowania pedagogicznego uczniami upośledzonymi umysłowo. Postępowanie to polega na odpowiednim doborze i takim stosowaniu szczegółowych metod i technik nauczania, które umożliwiają dzieciom poznanie, zrozumienie i przyswojenie określonego programu, zakresu wiedzy, umiejętności i nawyków. Celem rewalidacji jest kształtowanie stosunku osoby niepełnosprawnej do samego siebie, uczenie samodzielności, odporności emocjonalnej,

optymizmu, samoakceptacji. Chodzi o wyrównywanie braków i przygotowanie w miarę możliwości do udziału w życiu społecznym.

Występuje w tej metodzie obserwacja, kojarzenie, ekspresja. Celem obserwacji jest dokładne poznanie wybranego przedmiotu lub zjawiska. Przebiega ona głównie w naturalnym środowisku. Wyróżniamy obserwację przypadkową i systematyczną. Proces poznania rozpoczyna się od obserwacji dowolnej, samodzielnej (spontanicznej). Podczas takiej obserwacji dzieci zaspokajają swoją ciekawość. Następnym etapem jest obserwacja ukierunkowana, kiedy następuje dokładne poznanie zjawiska lub przedmiotu, wyodrębnienie jego cech, części, funkcji. Najwięcej obserwacji dokonują dzieci w czasie wycieczki. Po dokładnym poznaniu przedmiotu lub zjawiska w czasie obserwacji następuje uporządkowanie wiedzy i powiązanie jej z dotychczasowymi wiadomościami. Należy dokonać przy tym porównań, uogólnień, formułować wnioski a także oceny. Kojarzenie odbywa się w czasie i przestrzeni. W czasie – przez porównanie spostrzeżeń bieżących z dawnymi; w przestrzeni – przez porównanie tego, co dziecko może dostrzec w danym miejscu, z tym co dzieje się gdzie indziej. Ekspresja (wrażanie) stanowi okazję do aktywnej działalności dziecka pod różnymi postaciami. Głównie wyróżniamy najczęściej dwa rodzaje ekspresji: **ekspresja konkretna** – prace ręczne, zajęcia z zakresu kultury życia codziennego, prace gospodarcze, modelowanie, wyrabianie przedmiotów z różnych materiałów, rysunek, śpiew, ćwiczenia fizyczne; **ekspresja oderwana (abstrakcyjna)** – oparta na słowny wyrażeniu wiadomości przez mówienie, czytanie, pisanie. Do tych trzech rodzajów ćwiczeń wyróżnionych w metodzie należy jeszcze dodać, występujące w pracy każdego dnia, zajęcia wstępne i końcowe.

Zajęcia wstępne trwają około 30 min., których celem jest:

- rozładowanie napięć psychicznych uczniów, uspokajanie nadpobudliwych i uaktywnienie apatycznych;
- pogłębienie rozwoju dzieci, usprawnienie fizyczne;
- budzenie wiary we własne siły i możliwości;
- wyrabianie umiejętności obserwacji otaczającego świata i zmian w nim zachodzących;
- kształtowanie trudnych pojęć, jak pojęcia czasowe, pojęcia matematyczne oraz pojęcia związane z pogodą;
- wyrabianie wielu nawyków i umiejętności korzystania z punktu widzenia rewalidacji.

W zajęciach wstępnych występują różne rodzaje ćwiczeń:

- ćwiczenia gimnastyczne, marsze, gry i zabawy, ćwiczenia muzyczno – ruchowe;
- obserwacja i analiza stanu pogody;
- zajęcia porządkowe;
- omawianie spraw aktualnych;

Zajęcia końcowe wiążą się z podsumowaniem pracy dnia. Występują tutaj najczęściej następujące rodzaje ćwiczeń:

- ocena zachowanie się i pracy poszczególnych dzieci;
- uporządkowanie miejsca pracy;
- pożegnanie z nauczycielem.

- Metoda stymulacji polisensorycznej – czyli metoda rozkładania poleceń na etapy z powodu znacznie opóźnionego czasu realizacji dzieci, no. Z zespołem Downa, dzieci niepełnosprawne umysłowo, z uszkodzonym narządem ruchu, defektami narządów zmysłu, zaburzeniami rozwoju mowy, zaburzeniami zachowania oraz specyficznymi trudnościami w uczeniu się z zaangażowaniem wielu zmysłów, czyli uczenie polisensoryczne.
- Metoda Dobrego Startu Marty Bogdanowskich. Jest to metoda wzrokowo – słuchowo – ruchowa, w której odgrywają rolę trzy elementy: słuchowy – piosenka, wzrokowy – wzory graficzne i litery, motoryczny – ruchy w czasie odtwarzania wzorów graficznych i liter, zharmonizowanych z rytmem piosenki. Stosowanie tej metody obniża lęk, zwiększa efektywność pracy dziecka i jego motywację do udziału w zajęciach. Metoda ta nie ćwiczy tylko bawi. Ćwiczenia te prowadzą do usprawnienia uwagi, percepcji, pamięci, wyobraźni słuchowej i wzrokowej oraz motoryki. Zajęcia te mają aspekt socjoterapeutyczny.
- Metoda instrumentalna, która po raz pierwszy została sformułowana w 1938r., przez Skindera. Wg Kirejczyka metoda ta polega na pozytywnym wzmacnianiu poprawnych form zachowania się i osiągnięć po udanym wykonaniu zadania.
- Muzykoterapia; celem jest wprowadzenie wychowanka w określony nastrój, wyzwalanie pożądanых uczuć, łagodzenie i rozładowanie stresów, pobudzenie rozwoju umysłowego.
- Sportoterapia; nowa forma terapii. Należy do niej uczestnictwo dzieci niepełnosprawnych w wychowaniu fizycznym, w miarę własnych sił.
- Terapia zajęciowa (ergoterapia), czyli terapia pracą.
- Metoda „Nieprzetartego Szlaku”; jest elementem wychowania w czasie wolnym. Charakter rewalidacyjny jej polega na tym, że Dzięki za wszystkie różnorodnym formom zajęć, grom ruchowym i zręcznościowym, stwarza się dużo okazji do poznania rzeczywistości za pomocą wszystkich analizatorów.
- Autoterapia; oddziaływanie przez sztukę; spotkanie za sztuką, malarstwem, pozostawia ślad w pamięci osób niepełnosprawnych.
- Metoda komputerowego wspomaganie – pełni dwie funkcje: jest narzędziem ułatwiającym proces komunikowania się oraz stymuluje procesy poznawcze dziecka. Ma zastosowanie na zajęciach korekcyjno – wyrównawczych i zajęciach pozalekcyjnych. Stosuje się metodę gier i zabaw.
- „Dziecięca matematyka” (Edyta Gruszcyk – Kolczyńska, Ewa Zielińska, 1997); są to zadania, zabawy i gry dostosowane do możliwości dziecka w wieku 6 i 7 lat, które mają trudności w uczeniu się matematyki w klasach młodszych.
- Metoda 18-stu Struktur Wyrazowych (E. Kujawa, M. Kurzyna, 1996); stosują tą metodę uaktywniamy analizatory: wzrokowy, słuchowy, kinetyczno – ruchowy. Ma zastosowanie na zajęciach korekcyjno – kompensacyjnych. Polega na praktycznym poznaniu dzieci z trudnościami w kształceniu się umiejętności czytania i pisania różnorodnych wyrazów uporządkowanych w 18-stu zestawach ćwiczeń.
- Ocena postępów w rozwoju społecznym według H. C. Gunzburga, 1988 PAC – narzędzia do badania społecznego rozwoju dziecka normalnego do trzeciego roku życia oraz oceny umiejętności społecznych osób upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim, umiarkowanym, głębokim. Inwentarz uzupełnia Skala Osobowej Oceny (PAS) do badania osobowości. Metoda ta jest użyteczna w realizacji społeczne upośledzonych umysłowo.

- Profil Psychoedukacyjny Schoplera; stanowi zakres form zachowań i umiejętności, które służą do diagnozowania charakterystycznych dla danego dziecka sposobów uczenia się. Używany w ocenie dziecka PEP – R dostarcza informacji na temat umiejętności, naśladowania, percepcji, motoryki małej i dużej, koordynacji wzrokowo – ruchowej, czynności poznawczych, komunikacji i mowy czynnej. Umożliwia określenie stopnia zaburzeń zachowania w relacjach międzyludzkich, w zabawie, w sposobie reagowania na bodźce rozmieszcza się w siedmiu sferach dotyczących rozwoju, czterech- dotyczących zachowania. Sporządzony profil odzwierciedla słabe i mocne strony dziecka oraz jego zachowanie.
- Metoda Christophera Knilla i Marinie Knill; opracowali oni program aktywności rozwijający świadomość ciała, kontakt, komunikację. U dzieci aby rozwijać świadomość ciała należy stworzyć bezpieczne środowisko, gdzie dziecko będzie mogło się skoncentrować. Bardzo ważna jest muzyka, która stymuluje i podwyższa uwagę.

Program 1-koncentruje się na górnej części ciała.

Program 2-koncentruje się na niższej połowie ciała.

Program 3-wymaga większej świadomości dziecka, ruchliwości, koordynacji.

Program 4-wymaga samokontroli, koncentracji.

Występuje tu dowolność uczestnictwa. Unikać należy rywalizacji. Wykorzystuje się dotyk, mimikę, nie ma rozmowy. Są to zabawy twórcze dają dzieciom radość.

Podane przykłady metod SA tylko ogólnym zarysem, który pozostawia miejsce dla twórczej inwencji nauczyciela. Każdy nauczyciel pracujący z dzieckiem upośledzonym umysłowo poszukując optymalnych metod, które dopasowuje do indywidualnych możliwości i zdolności uczenia, w taki sposób aby osiągać jak najlepsze wyniki.

Poprzez formy organizacyjne rozumie się rozplanowanie w czasie i przestrzeni powiązane ze sobą wzajemne czynności nauczycieli i dzieci. (M. Kwiatkowska, 1985).

Formy organizacyjne obejmują typowe sytuacje wychowawcze, naturalne i celowo zorganizowane, powtarzające się systematycznie lub okolicznościowo w rozkładzie dnia pracy placówki. Należą do nich zajęcia szkolne, pozaszkolne, pozalekcyjne takie jak:

- Zajęcia umysłowe;
- Zajęcia artystyczne;
- Zajęcia rozrywkowe;
- Zajęcia praktyczno – techniczne
- Zajęcia sportowe i turystyczne
- Zajęcia opiekuńcze indywidualne;

W rozumieniu ortodydaktyki, rewalidacja jest procesem wychowania specjalnego jednostek upośledzonych, zmierzających do optymalnego ich rozwoju i przywrócenia człowiekowi pełnej sprawności. (K. Kirczyk 1981, za: Sowa 1998).

Rewalidacja oparta jest na diagnozie psychopedagogicznej dokonanej przez zespół specjalistów na podstawie rozpoznania uzyskanego w wyniku różnych metod i technik badawczych oraz analizy historii życia dziecka i jego sytuacji środowiskowej. (J. Sowa 1998).

Cechy dobrej diagnozy to rzetelność i trafność, a także nierozłączność prognozy. Tylko taka diagnoza może stanowić podstawę efektywności terapii. Nie można dokonać właściwego doboru metod i środków oraz zasad postępowania bez dobrej diagnozy.

Rewalidacja jednostek upośledzonych musi być oparta na ogólnych zasadach. Najważniejsze z nich to:

- akceptacja,
- pomoc,
- indywidualizacja,
- terapia pedagogiczna,
- współpraca z rodziną.

Zasada akceptacji. W myśl tej zasady jednostka upośledzona jest społecznie postrzegana jako jednostka mająca dodatkowe odmienne potrzeby oraz prawo do szczególnej opieki i pomocy. Akceptuje się jako upośledzoną jako jednostkę, która obciążona jest większymi trudnościami rozwojowymi. Zakłady pracy, szkoła oraz społeczeństwo są zobowiązane wspierać ją w rozwoju oraz dostosować swe wymagania względem niej adekwatnie do jej możliwości.

Zasada pomocy ma zastosowanie w każdym rodzaju oddziaływania pedagogicznego, a zwłaszcza tam, gdzie stopień upośledzenia jednostki uniemożliwia jej rehabilitację bez pomocy specjalnej. Zasada ta jest ukierunkowana na pomoc jednostce w aktywizacji jej sił biologicznych, usamodzielnieniu oraz przezwyciężeniu wszelkich trudności wynikających z upośledzenia. Dotyczy ona również odpowiedniego oddziaływania na środowisko, w którym egzystuje jednostka.

Zasada indywidualizacji musi być rozpatrzona w dwóch wyciach, jako:

- zasada ortodydaktyczna;
- zasada uwzględniająca indywidualny cel kształcenia.

Zasada ta zatem gwarantuje optymalny rozwój jednostki upośledzonej, zakłada bowiem konieczność dostosowania do jej możliwości celu kształcenia, treści kształcących metod i środków nauczania oraz samej organizacji szkolenia.

Zasada terapii pedagogicznej . Terapia pedagogiczna ma za zadanie wspierać działania terapeutyczne lekarza psychoterapeuty, zespołu rehabilitacji, lecz jest także terapią prowadzoną samoistnie.

Terapia pedagogiczna jest realizowana z zasady w trzech fazach. Są to:

- faza przygotowawcza, zmierzająca do ustalenia na podstawie badań możliwie dokładnej diagnozy konsekwencji upośledzenia,
- faza oddziaływania modelującego na środowisko jednostki w celu korekty i polepszenia atmosfery, w której ona przebywa,
- faza stosowania środków terapeutycznych przez odpowiednią organizację szkolenia i pracy.

Zasada współpracy z rodziną. Wymaga zatem ona (ze strony zakładu pracy czy szkoły) pomocy, dotyczącej poradnictwa w zakresie sposobu postępowania z jednostką upośledzoną oraz aktywnego nadzoru i współuczestnictwa w procesie rehabilitacji.

Celem rewalidacji jest: „usprawnienie najmniej zaburzonych funkcji psychofizycznych, korygowanie odchyłeń oraz w miarę możliwości eliminowanie przyczyn lub przejawów zaburzeń uniemożliwiających prawidłowy rozwój i uczenie się”./ „Program wychowania i nauczania dzieci i młodzieży upośledzonej umysłowo w stopniu umiarkowanym i znacznym”, 1997/

PODSUMOWANIE

W Polsce terapię pedagogiczną objęto głuchych, niewidomych i niedowidzących, upośledzonych umysłowo, nieprzystosowanych społecznie i nieletnich przestępców a rewalidacyjna wartość terapii pedagogicznej stanowi integralną część edukacji dzieci upośledzonych umysłowo.

LITERATURA

1. Bogdanowicz M.: „Metoda dobrego startu”. WSiP, Warszawa 1999.
2. Czajkowska I., Herda K.: „Zajęcia korekcyjno – kompensacyjne w szkole”. WSiP, Warszawa 1996.
3. Doroszewski J.: „Pedagogika specjalna”. Warszawa 1989.
4. Dykcik W.: „Pedagogika specjalna”;
5. Gruszczyk – Kolczyńska E., Zielińska E.: „Dziecięta matematyka” . WSiP, Warszawa 1997.
6. Grunzburg H. C.: „Podręcznik do Inwentarza PAC – 1”
7. Kaja B.: „Zarys terapii dziecka”. WSiP, Bydgoszcz 1995.
8. Kujawa E., Kurzyna M.: „Reedukacja dzieci z trudnościami w czytaniu i pisaniu metodą 18 struktur wyrazowych”. WSiP, Warszawa 1996.
9. Pańczyk J.: „Metody dydaktyczne wykorzystywane przez nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących w szkole podstawowej dla upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim”. Instytut Wydawniczy ZZ, Warszawa 1990.
10. Pospiszyl K.: „Metoda ekonomii punktowej zachowań dzieci”.
11. Sękowska Z.: „Wprowadzenie do pedagogiki specjalnej”.
12. Schopler E.: „Profil psychoedukacyjny”. SPOA, Gdańsk 1995
13. Sherborne W.: „Ruch rozwijający dla dzieci”. PWN, Warszawa 1999.
14. Sowa J.: „Pedagogika specjalna w zarysie”. Wydawnictwo Oświatowe „Fosze”, Rzeszów 1998.

NAUCZYCIELSKI BIULETYN METODYCZNY:

w latach 2004 - 2005 wydano następujące zeszyty metodyczne:

Numer publikacji:	Imię i nazwisko autora:	Miejsce pracy:	Tytuł publikacji:
01/2004	Małgorzata Smerda	ZSZ im. J. Kilińskiego w Radomiu	Projektowanie i konstrukcja obuwia
02/2004	Ewa Jasińska	ZSZ im. J. Kilińskiego w Radomiu	Modelowanie
03/2004	Małgorzata Tyczyńska	ZSZ im. J. Kilińskiego w Radomiu	Praktyczna nauka zawodu
04/2004	Renata Żabicka	Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. J. Korczaka w Radomiu	Przygotowanie czytelnice uczniów upośledzonych umysłowo z szkole zawodowej
05/2004	Urszula Szarek	PSP w DzierżkóWKu Starym	Powtórzenie i utrwalenie wiadomości o Afryce
06/2004	Joanna Dziwerek Jadwiga Kiljanek	PSP Nr 33 w Radomiu	Komputer – „Przyjaciel czy wróg dziecka”
07/2004	Małgorzata Ziółkowska Dorota Grabska	PSP Nr 3 w Radomiu	Święto Niepodległości
08/2004	Jolanta Grzywacz		Sposób obrazowania we fragmencie Księgi III „Pana Tadeusza” A. Mickiewicza
09/2004	Barbara Siechowicz	CKU w Radomiu	Zwiedzamy najciekawsze miejsca i regiony Rosji
10/2004	Małgorzata Ziółkowska	PSP Nr 3 w Radomiu	Główne założenia integralnego programu profilaktycznego
11/2004	Renata Żabicka	Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. J. Korczaka w Radomiu	Problemy podejmowania pracy przez wychowanków placówek specjalnych
12/2004	Mirosława Gołąbek	Przedszkole Publiczne Nr 3 w Radomiu	Wpływ telewizji na rozwój emocjonalny dziecka w wieku przedszkolnym
13/2004	Teresa Elżbieta Cis	PSP Nr 8 w Radomiu	Zasoby przyrody odnawialne i nieodnawialne
14/2004	Lidia Kliszcz Grażyna Wasiak Radosław Starczewski	II LO w Radomiu	Test pomiarowy w zakresie „Pole elektryczne”
15/2004	Jan Bogdan Kępczyński	PSP w Kaszowie	Rozwój sprawności motorycznej dzieci w okresie rozwoju osobniczego oraz sposoby oceny, pomiaru zdolności i umiejętności motorycznej
16/2004	Małgorzata Wiederek	PSP Nr 8 w Radomiu	Kształtowanie pojęć przyrodniczych w nauczaniu zintegrowanym
17/2004	Anna Swat	II LO w Radomiu	Powtórzenie wiadomości z fizyki w gimnazjum w zadaniach
18/2004	Ewa Dygas	Przedszkole Publiczne Nr 12 w Radomiu	Wychowanie przedszkolne dla pięciolatków
19/2004	Sylwia Pakulniewicz		Projekt jako metoda nauczania
20/2004	Anna Swat	II LO w Radomiu	Powtórzenie wiadomości z fizyki w gimnazjum w zadaniach część II
21/2004	Barbara Siechowicz	CKU w Radomiu	Konkurs wiedzy o Rosji
22/2004	Renata Janczyk		Dni zdrowia w naszej szkole

23/2004	Elżbieta Ciszewska		Metody twórcze w interpretacji Rudolfa Labana i Karola Orffa
24/2004	Lidia Ferencztajn	PSP Nr 33 w Radomiu	Agresja u dzieci – przyczyny i zapobieganie
25/2004	Ewa Drewniak	Przedszkole Publiczne Nr 6 w Radomiu	Dziwne zabawki – zabawy matematyczne
26/2004	Renata Tamborek	PSP Nr 33 w Radomiu	„Charakterystyka rozwoju umysłowego dzieci w wieku przedszkolnym,4 ze szczególnym uwzględnieniem mechanizmu kształtowania pojęć”
27/2004	Katarzyna Brodowska	Ośrodek Szkolno – Wychowawczy im. J. Korczaka w Radomiu	„Jak radzić sobie z agresją?” – cykl zajęć profilaktyczno – wychowawczych przeznaczony dla młodzieży z dysfunkcją intelektualną
28/2004	Katarzyna Brodowska	Ośrodek Szkolno – Wychowawczy im. J. Korczaka w Radomiu	„Podmiotowość w kształceniu i wychowaniu młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie w stopniu lekkim
01/2005	Anna Żyła	PSP nr 34 w Radomiu	„Zajęcia plenerowe w klasach IV-VI”
02/2005	Joanna Łapczyńska	PSP w Starych Zawadach	Sprawdzian badający kluczowe kompetencje z matematyki na początku klasy IV
03/2005	Anna Michalczyk	V Liceum Ogólnokształcące im. R. Traugutta	Scenariusz lekcji: the early history of Ireland – reading and speaking
04/2005	Edyta Gutowska		Wychowawcza rola zajęć terenowych w kształceniu ekologicznym
05/2005	Alina Szewczyk		Piosenki w nauczaniu języków obcych
06/2005	Joanna Łapczyńska	PSP w Starych Zawadach	Rocznica Odzyskania Niepodległości
07/2005	Małgorzata Błach	PSP W Starych Zawadach	Szkolny turniej ekologiczny z okazji Dnia Ziemi
08/2005	Ewa Dudek		Co powinien wiedzieć rodzic z zakresu współpracy ze szkołą w procesie kształcenia ucznia w klasie I - III
09/2005	Wacław Kamiński		Zbiorcze zestawienie pomiaru osiągnięć uczniów z matematyki w porównaniu z wynikiem egzaminu gimnazjalnego
10/2005	Agnieszka Stawińska		Działalność organizacji kulturalnych sportowych i rekreacyjnych w Radomiu. Ścieżka regionalna.
11/2005	Agnieszka Stawińska Elżbieta Rodakowska		Projekt interdyscyplinarny z języka polskiego i historii. Kultura baroku w Polsce i w Europie. Sarmatyzm jako rodzima formacja kulturowa.
12/2005	Bożena Kamińska		Ocena podręczników do nauczania biologii w gimnazjum w opinii nauczycieli.
13/2005	Bożena Kamińska		Ocena podręczników do biologii w gimnazjum w opinii uczniów.
14/2005	Iwona Molendowska Elżbieta Pączek		Program autorski: „Dobre rady Zdrówkoludka”

Skład komputerowy: Agnieszka Piszczek

Redakcja: Zespół SDKO

Copyright by
Studium Doskonalenia Kadr Oświatowych
Radom – 2006.
Egzemplarz promocyjny i bezpłatny.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Publikacji tej bez zgody właściciela praw autorskich nie można kopiować, przedrukowywać i rozpowszechniać w całości lub fragmentach, łącznie z wykorzystaniem systemów przekazywania i odtwarzania informacji. Powyższe zastrzeżenie nie dotyczy nauczycieli wykorzystujących publikację do własnego doskonalenia.

**Studium Doskonalenia Kadr Oświatowych
Placówka o zasięgu ogólnokrajowym z wpisem do rejestru niepublicznych placówek
doskonalenia nauczycieli Mazowieckiego Kuratora Oświaty pod numerem
1/NPDN/2000.**

Adres do korespondencji:

Studium Doskonalenia Kadr Oświatowych
Radom ul. Traugutta 61
tel. / fax (048) 340-24-40, tel. 340-22-18,
kom. 0 502 665 341, 0 600 884 774
[e-mail: sdk5@wp.pl](mailto:sdk5@wp.pl) www.sdk.edu.pl

Radom, dn. ....

OŚWIADCZENIE

Ja, niżej podpisana .....,
legitymująca się dowodem osobistym (*seria, numer*) .....,
zamieszkała w (*adres*) .....,
oświadczam, że jestem autorką przekazanych do publikacji materiałów
metodycznych pt. ....

.....
Materiały te udostępniam Studium Doskonalenia Kadr s.c. celem opublikowania
ich w Nauczycielskim Biuletynie Metodycznym.

.....
(*podpis*)

Wyrażam zgodę na umieszczenie mojej publikacji na stronie internetowej
Studium Doskonalenia Kadr Oświatowych.

TAK

NIE

.....
(*podpis*)